

Professor Klemens Kappel overrækker bogstafetten til Dekan Kirsten Busch Nielsen

Bogstafet efterår 2022 – 31. oktober 2022

Kirsten Busch Nielsen
Dekan, professor
Det Humanistiske Fakultet
kbn@hum.ku.dk

Det var nemt at sige ja tak til invitationen til at være bogstafet. Men det var svært at sætte listen sammen med blot 15-20 bøger, som "har fænget eller stadig fænger", som opgaven lød. Hvordan gør man?

Ser sig om på reolen? Dur ikke. For selv om jeg bruger en del meter på bogreoler derhjemme, er der dels mange af de bøger, jeg har læst, der aldrig har været på en af mine reoler, dels meget, der med tiden har måttet foræres væk eller, værre, afleveres i bogcontaineren. Reolerne er kuraterede, men tilfældet har også hærget.

Og gennem det seneste årti har digitalisering betydet, at jeg har læst mange bøger på skærm: iPad eller telefon. Nogle af dem, som jeg har købt, er møjsommeligt gemt i filer. Andre, lånte eller streamede, er læst og puf! væk igen.

Nogle mennesker fører lister over, hvad de læser, hører af musik, ser af udstillinger, ser af film. Ikke jeg. Som studerende og ph.d.-studerende lavede jeg excerpter af faglitteratur. Men dem er der også ryddet op i. Noget er omtalt i ting, jeg selv har skrevet. Men det allermeste af det faglige har været trædesten, som er forblevet synlige alene gennem henvisninger, referencer, noter og litteraturlister. Men derudover: ingen lister.

Og så er der de arenaer og sfærer og genrer, jeg har læst indenfor: skønlitteratur, faglitteratur, pligtlitteratur. Hvilken er vigtigst?

Vi har forskning i læsning. Men jeg har ikke tyet til den for at hente råd om, hvordan man genfinder og udvælger, hvad der har været de største og vigtigste bøger og læseoplevelser. Når det handler om, hvad det vil sige at læse, hvorfor og hvordan man læser, og hvorfor og hvordan læsning sætter præg på en, er jeg en lykkelig amatør, selv om jeg i min uddannelse, forskning og senere undervisning og vejledning har læst og læser professionelt. Lykkelig amatør er jeg så også, når jeg til stafetlisten skal udvælge og sammensætte en liste over den litteratur, jeg som stafetholder – og nu citerer jeg igen opdraget: – ”til enhver tid vil anbefale andre. Det kan være store værker eller små værker, alt fra Bibelen, Holocaustmemoirer, Herodot, Dostojevskij-værker, en sonet som Inger Christensens ”Sommerfugledalen”, digtsamlinger over kogebøger til Tintin; værker, der er kendte eller aldeles ukendte, eller måske endda glemte af publikum. Spritnye eller årtusinder gamle. Kriteriet for optagelsen på stafetholders liste er, at værket har fænget eller stadig fænger stafetholderen.” Og hvad med kvaliteten? Skal det, der ”har fænget eller stadig fænger” være gode bøger? Og hvordan beskriver og identificerer man i så fald den litterære kvalitet, uanset om den er knyttet til skøn- eller faglitteratur? Også dér er jeg selv amatør – med dyb respekt for, at der findes en videnskabelig beskæftigelse med litteratur, som bl.a. sikrer diskussionen om kvalitet.

For at ramme formålet med bogstafetten har jeg anvendt tre hjemmegjorte kriterier for dog at sikre en *vis* systematik. Kronologisk: et par værker fra årti, jeg har levet og kunnet læse selv. Genremæssigt: alle genrer er mulige. Etisk: mindst muligt skønmaleri.

Jeg læser meget og har altid gjort det. Der er ikke mange livssituationer, hvor jeg ikke kan finde på at fiske lekture frem, trykt eller på skærm. Jeg kan huske, at jeg lærte at cykle: en bestemt situation. Jeg kan også huske den efterårsdag i 1968, hvor jeg med en *Søren og Mette*-bog, som jeg læste fra ende til anden, erfarede og konstaterede, at nu kan jeg læse. Bøgerne i huset forandrede sig fra at være fysiske genstande til også at være et indhold, der var tilgængeligt for mig uden højt læsende voksnes hjælp.

Ikke alle titler på listen har jeg lige præsentet i bevidstheden. Jeg ville ønske, at jeg havde kunnet genlæse dem alle. For det er spændende og oplysende at se, hvor forskelligt bog og læser fremstår, når der er gået ti eller tyve eller tredive år.

Tak for opgaven. Uh, hvor har det været hæsligt at vælge. Uden en brutal afleveringsfrist og antalsbegrænsning var det aldrig gået.

1962-1970

- Astrid Lindgren: *Bulderbybogen*. København: Gyldendal 1967.

En tyk bog. Jeg havde en samlet, indbundet udgave på vist 240 sider, og den læste jeg i ét sug på en bilferie i Tyskland, hvorfra jeg af samme grund ikke husker meget andet end netop fryden ved at kunne gå ind i bogens verden, mens alt andet glider forbi en, dengang helt konkret uden for bilruden. Nogle passager kan jeg næsten endnu udenad, f.eks. åbningskapitlet om Lisas værelse, et "room of her own". Jeg tilhører Lindgengenerationen eller -generationerne. For mig blev det hverken Pippi eller Karlsson eller Emil, der læseoplevelse kom til at stå tilbage, men derimod *Bulderbybogen*.

1971-1980

- Thøger Larsen: *Udvalgte Digte*. København: Gyldendal 1963.

Mon ikke det hos Thøger Larsen var de sproglige sammenkoblinger af natur og menneske og land, der fængede? Jeg kunne fra mine gymnasieår have nævnt virkelig mange titler, men jeg nøjes med Larsen. De udgaver, jeg har, købte jeg ligesom så mange andre bøger fra de år i boghandleren i Askov, som havde et imponerende lager af litteratur, litteraturvidenskab, historie og politik. Jeg læser stadig Larsen, selv om jeg i dag ikke kun fascineres, men også irriteres af det storladne og rumlende, næsten hymniske. "Nu hælder Europa mod Sol igen, og Syden blæser paa Norden. Fugletræk over Landene gaa".

- Elsa Gress: *Mine mange hjem og Fuglefri og fremmed*. København: bl.a. Gyldendal 1971.

Jeg vil anbefale Elsa Gress' i dag ikke så synlige forfatterskab og gør det ved at nævne to af hendes selvbiografiske værker. Dem har jeg placeret på listen for (sidst) i 1970'erne, fordi jeg da læste både en del litteraturhistorie og også fandt ud af, hvor givende det er læse biografier inkl. selvbiografier. Listen her har kun plads til én, og det Elsa Gress, forfatter, kulturkritiker og debattør med skarpsyn, sprogligt overskud og sans for sammenhængen mellem individ og fællesskab i demokratiet. Jeg har nylig genlæst en del af *Fuglefri og fremmed*, og den repræsenterer en også netop nu tankevækkende tur i 1930'ernes Europa.

- Robert M. Pirsig: *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance*. New York: William Morrow & Company, Inc. 1974.

En filosofisk roman om en motorcykeltur for far og søn gennem Nordamerika. Jeg har taget den med for ærlighedens skyld. Jeg var en af de mange vestlige unge, der læste og diskuterede Pirsig. Det var en identitetsmarkør, om man havde Pirsig på hylden. Måske udkom den også i en af bogklubberne? Jeg har ikke længere mit eksemplar. Måske er den ryddet ud, fordi den egentlig ikke satte dybe spor, men var noget, jeg læste, fordi det gjorde man. Hvad var det, der fængede?

Måske simpelthen det budskab, at man er nødt til at bruge tid i livet på at tænke over, hvad der er vigtigst i livet, her med et fokus på forholdet mellem "ånd og materie" (læs: teknik), som stiller sig på andre måder i dag.

1981-1990

- Thomas Bredsdorff, Mihail Lassen og Ole Thyssen: *Til glæden. Om humanisme og humaniora*. København: Gyldendal 1979.

Bogen var ny, da jeg begyndte at læse her på fakultetet, og jeg læste den på et af de første semestre eller måske i forbindelse med, at jeg fortsatte på teologi. Et tidsbundet forsvar for humaniora og for, at man skal agte på forskellen og forholdet mellem humaniora og samfundsliv, som stadig er læsværdigt og relevant: "det [er] ikke bare en sag for fagfolk, når der sker noget med humaniora." Det har samfundsmæssig betydning. Det er skrevet meget om siden da, og meget er mere raffineret og videnskabeligt end *Til glæden*. Men bogen er oplysende og opmuntrende med og trods sin tidsbundethed. Jeg vil gerne dele bogens forord med jer: "Den sibiriske nattergal fløj op mod solen, så højt at den til sidst frøs til is og faldt ned på den flade tundra. Men den sibiriske ko kom forbi og tabte en kokasse, der begravede den stivfrosne fugl. Inde i kokassen var der lunt. Nattergalen tøede op, strakte hals og begyndte at synge. Det hørte den sibiriske kat fra sit skjul. Den sprang til, hev nattergalen op og slugte den. Denne historie har fire moraler. Den første er, som enhver kan regne nu: højt at flyve dybt at falde. De to næste er: ikke alle der skider på dig, er dine fjender, og: ikke alle der haler dig op af skidt, er dine venner. Den sidste visdom man kan uddrage af historien er, at man ikke skal synge, når man sidder i skidt til halsen. Men det er svært at lade være."

- Jørgen K. Bukdahl: *Frihed og frigørelse. Filosofi, teologi, kulturdebat 1956-1979: artikler og essays*. Århus: Aros 1979.

På samme tid læste jeg Jørgen K. Bukdahls posthumt udgivne essays. Bukdahl var en af de unge Århusteologer, og med sit enorme repertoire og en spændvidde fra reformatoriske teologi, Kierkegaard og Løgstrup til marxistisk teori, æstetik og hermeneutik kunne han perspektivere lokale kulturdebatter som f.eks. dem i Studenterkredsen eller Tidehverv til bredere tankemæssige strømninger. Bukdahls essays – som jeg husker at have læst og diskuteret engang i foråret 1981 – var gennemtænkning af andres teorier og positioner: det var hans arbejdsform. Skulle man dér i kollegiekøkkenet komme til rette med hele spørgsmålet om forholdet mellem kristendom og kultur, lad os kalde det det, var Bukdahl værd at læse. Og er det stadig.

- Thomas Mann: *Der Zauberberg* (1924). Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag 1967.

Hvorfor lige slå ned dér i den store, klassiske 20. århundredes-litteratur? For mig var *Der Zauberberg* endnu en af de læseoplevelser, som jeg tog i ét sug. Jeg var i Heidelberg og skulle egentlig bruge de sidste dage af et års ophold til at skrive på mit speciale, som var en prisopgavebesvarelse, men det var ulideligt varmt, og så flygtede jeg til *Trolddomsberget*. Det er nedladende at kalde det at læse en stor roman, når man egentlig skal noget andet, for en overspringshandling. For resten også en påmindelse om, at nogle bøger er kedelige over lange stræk, men lystlæsning er også at holde det ud.

- Siegfried Lenz: *Deutschstunde*. Hamburg: Hoffmann und Campe 1968.

Et af mange tyske bogværker, som – i dette tilfælde i næste generation – drejer sig om at komme til rette med arven fra nazismen. Lenz skriver her om maleren Nansen og den lokale politibetjent, der skal overvåge det maleforbud, som myndighederne har udstedet. Jeg har ikke læst bogen siden dengang i 1980'erne. Men jeg kommer en del i Marsklandet, hvor handlingen udspiller sig, i dag som Nationalpark Vadehavet beskyttet som UNESCO-verdensnaturarv. Og jeg kan dårligt se den store himmel over marsken uden at tænke på *Deutschstunde*. Et niveau af bogens behandling af tysk politisk historie er fremstillingen af naturen i området, som er dobbelt interessant, fordi den selv er udtryk for kultur- og politisk historie.

- Dietrich Bonhoeffer: *Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft*. Gerne den seneste udgave: DBW 8, 1998. Gütersloh: Chr. Kaiser Verlag 1998.

Gennem årene har jeg arbejdet meget indgående med den tyske teolog Dietrich Bonhoeffers værk. Særligt har jeg interesseret mig for de dele af forfatterskabet, som handler om det, teologer kalder "ekklesiologi", altså tænkningen om kirken som begreb og fænomen, og senere og endnu mere med de dele, der udgør Bonhoeffers bidrag til den teologiske antropologi, særligt med hensyn til syndsbegrebet. Men min læsning af Bonhoeffer begyndte i studietiden og med brevene og optegnelserne fra fængselstiden 1943-1945, som foruden at være meget interessante teologiske dokumenter er et stærkt vidensbyrd om datiden og om netop denne ene teologs dybe konflikt med nazismen og forsøg på at tænke på "tiden derefter". Et lille fragmentarisk værk fra et fragmentarisk forfatterskab – men hvilke er ikke det? – men ikke desto mindre et hovedværk.

1991-2000

- Bernard Lonergan: *Method in Theology* (1972). London/New York: The Seabury Press 1979.

En spændende og stærk kontrast til reformatisk teologi – for nu at anlægge dét perspektiv – udgøres af den såkaldte transcendentale thomisme i skikkelse af den canadiske teolog-filosof Bernard Lonergan SJ (1904-1984). Over for dette forfatterskab var jeg på teologisk udebane, men jeg ønskede alligevel eller netop derfor at gøre Lonergans teologiske grundlagstænkning og

metodologi, hvor på den ene side teologi og filosofi er integreret i hinanden og på den anden det tidsbundne og det universelle også knyttes sammen, til emne for mit ph.d.-studium. Så det blev en fundamentalteologisk undersøgelse af hovedgrebene hos Lonergan.

- *Den Store Danske Encyklopædi*. København: Gyldendal 1994-2001. Siden 2001 i forskellige formater tilgængelig online, i dag som lex.dk.

Jeg har ikke læst encyklopædien! Men vi købte et abonnement, i min familie, og fik de blå bind på plads et efter et i løbet af et årti. Enkelte artikler var jeg selv forfatter til. Godt, at vi – og mange andre – abonnerede. Men også tankevækkende. Hvordan vil den slags opslagsværker se ud i fremtiden? Hvem skal redigere og udgive? Og hvem skal finansiere? Jeg har stadig encyklopædien på reolen, men jeg er sikker på, at *Småt brændbart* på landets genbrugsstationer har slugt adskillige eksemplarer. Og opslag i dag sker, uanset formål, her i huset vist aldrig i den trykte udgave, men via lex.dk.

2001-2010

- Martin Luther: *Tractatus de liberate christiana*. 1520. WA 7, 42-73. *Lateinisch-deutsche Studienausgabe 2*. Herausgegeben und eingeleitet von Johannes Schilling. Evangelische Verlagsanstalt: Leipzig 2006, 120-185.

Egentlig er det "eine Unterstellung" at tage dette værk med her, umådelig centralt som det har været og er for teologisk tænkning i 500 år, stadig genstand for omfattende studier og forskning hos de bedste teologer. Selv har jeg læst frihedsskriftet mange gange, men har ikke skrevet om det. Oftest har læsningen været i forbindelse med min undervisning på teologi, og oftest har den tyske version, *Von der Freiheit eines Christenmenschen*, været på bordet. Frihedsskriftet må og skal være med i pensum for teologiske bachelorstuderende. Dets særlige stilling tilsiger det, men det er også, tillader jeg at tilføje med gustent pædagogisk overlæg, godt at tænke med. Det er vel det, der også uden for auditoriet gør en klassiker til en klassiker. Skriftet er en udfoldelse af to grundsætninger: om åndens frihed og åndens bundethed, elegant, sammensat og på én gang kompliceret og enkelt.

- Sophie Dannenberg: *Das bleiche Herz der Revolution*. München: DVA 2004.

Endnu et værk fra de tyske boghylder. I dag er bogen måske ikke kendt af ret mange. Men jeg læste *Das bleiche Herz der Revolution* som stor interesse, fordi bogen gennemfører et dobbeltopgør dels med 1960'ernes tvangfri-tvungne livsformer, som forfatteren har oplevet som et hyklerisk fængsel, dels derigennem med nazismens årtier.

- Kerstin Ekman: *Vargskinnet (Guds Barmhertighet. 1999. Sista Rompan. 2002. Skraplotter. 2003)*. Stockholm: Albert Bonnier Förlag 1999-2003.

Kerstin Ekman er aldrig holdt op med at skrive. Hendes seneste roman, *Tullias värld*, er fra 2020. På listen har jeg medtaget ulveskindstrilogien fra årene omkring årtusindskiftet, som jeg læste med stor begejstring, efterhånden som bindene udkom, og som jeg var og er meget optaget af. Ekman skriver her modernitetshistorie og -kritik gennem jordemoderen Hillevis familiekrønike i næsten hundrede år. Det har bl.a. slået mig, hvor stærk en rolle naturen og sproget om naturen spiller hos Ekman. Måske er særligt nordisk træk? De tragiske sammenstød mellem den oplyste Hillevi og de overtroiske og skeptiske lokale i første bind sætter grundtonen hele vejen igennem.

- Eberhard Jüngel: *Indikative der Gnade – Imperative der Freiheit. Theologische Erörterungen IV*. Tübingen: Mohr Siebeck 2000.

Ved sin død for et års tid siden lod den tyske Eberhard Jüngel os tilbage med et ualmindelig stærkt forfatterskab. Ved siden af monografierne fra de første år, ikke mindst *Gott als Geheimnis der Welt* (1977), har Jüngel i stadig stærkere omfang især skrevet artikler, essays og forelæsninger, altså lejlighedsskrifter. Disse artikler anbefaler jeg for deres skarphed, præcision, koncentration og en paradoksalt mildhed. Her gennemtænker Jüngel det ene teologiske eller teologisk-etiske grundspørgsmål efter det andet, idet han stadig vender tilbage til sin bestræbelse på – meget kort sagt – at forbinde de to hovedretninger i det tyvende århundredes reformatoriske teologi med deres udgangspunkter i hhv. Karl Barth og Rudolf Bultmann, altså med inddragelse af et omfattende og centralt repertoire af filosofi og teologi.

2011-2020

- Naja Maria Aidt: *Sten, saks, papir*. Gyldendal A/S 2012.

Sten, saks, papir var en af de første bøger, så vidt jeg kan se, som jeg købte og læste som e-bog. Der kunne også have været andre værker af Aidt på listen. Ikke mindst novellesamlingen *Bavian* og selvfølgelig *har døden taget noget fra dig så giv det tilbage. Carls bog*.

2021-2022

- Maria Stepanova: *Til minde om erindringen. En romance* (2018). oversat af Tine Roesen. København: Palomar 2022.

Denne bog, Stepanovas familiekrønike og selvbiografi i form af en lang række erindringsglimt og anekdoter, ofte knyttet til konkrete, gemte genstande fra familiens liv, ikke lagt på en narrativ linje, men serveret nærmest tredimensionelt, tager jeg med, fordi jeg netop – her først i oktober – er i gang med den. Denne bog om en intellektuel russisk-jødisk familie er således helt tilfældigt valgt. Jeg har ikke læst Stepanova før, men fik bogen foræret. Tak for det. Den fænger netop nu, hvor jeg læser den, og hvor den må læses som en af de stemmer fra Rusland, som det i denne tid

er sværere og sværere at få at høre. I et avisinterview forklarer Stepanova, hvordan hun er optaget af, at fremtiden på den ene side fremstår dunkel, samtidig med, at vi "siden begyndelsen af århundredet har [...] været besat af fortiden" (Information 19.8 2022). Denne "erindringskult" giver hun et personligt modsvar til, hvor hun viser det tilfældige og umulige i at ordne og udvælge af fortidens efterladenskaber.

- Ida Jessen: *Endnu en bog jeg aldrig skrev. Essays*. København: Gyldendal 2022.

Ida Jessen kunne også have stået på listen længere oppe og mere end en gang. Men nu blev det den seneste bog, essaysamlingen om at læse og skrive, sammenhængen mellem forfatterens og læserens og så igen forfatterens personligheder, der kom med, fordi også den er på bordet – eller rettere skærmen – lige nu. Bogen rummer en stribe læsninger af værker, der omtrent alle også kunne have været med i denne liste såsom Sigrid Undset, Marilynne Robinson, Steen Steensen Blicher og Amos Oz.